

BOTANISCHE TUINEN

UTRECHT

DE
MOOISTE
PLANTEN
UIT DE HELE
WERELD!

Universiteit Utrecht

Botanische **KUNST**

het wat,
hoe en
wie!

Het afbeelden van bloemen en planten kan op allerlei manieren gebeuren en met heel diverse technieken. Maar niet elk kunstwerk met een mooi gedetailleerde, technisch goed uitgewerkte bloem mag tot de botanische kunst gerekend worden, net zo min als een prachtig botanisch kunstwerk meteen tot de botanische illustraties behoort. Hoe zit dat dan?

RUTH DE VISSER, stafmedewerker Educatie Botanische Tuinen Utrecht
m.m.v. **MARLOES VREEBURG**, botanisch kunstenaar

Binnen de plantenillustraties worden drie groepen erkend: de botanische illustraties, de botanische kunst en de bloemschilderkunst. Deze indeling wordt niet alleen in Nederland, maar zelfs internationaal aangehouden.

Kenmerkend aan de *botanische illustratie* is dat die de plant weergeeft zoals deze is. In de meeste gevallen omvat de illustratie alle onderdelen, ook als die niet gelijktijdig aan de plant voorkomen, zoals bijvoorbeeld het geval kan zijn bij een bloemknop en zaad. Om een dergelijke illustratie te kunnen maken, gebruikt de tekenaar levend plantmateriaal en/of herbariummateriaal. Het doel van een botanische illustratie is om determinatie van de plant mogelijk te maken.

In de *botanische kunst* geldt als belangrijk uitgangspunt dat het onderwerp wetenschappelijk en botanisch correct moet worden weergegeven, maar de kunstenaar mag meer vrijheid nemen om tot een mooi en interessant eindresultaat te komen. Het werk hoeft niet alle onderdelen van de plant weer te geven. Daardoor kan de tekenaar meer variatie aanbrenge qua inhoud en compositie.

In de *bloemschilderkunst* wordt de kunstenaar in het geheel niet beperkt door regels. De nadruk ligt niet op een correcte, levensechte weergave van de plant. De afbeelding moet mooi zijn en indruk maken op de kijker. Het zal duidelijk zijn dat vooral binnen de bloemschilderkunst de verscheidenheid in compositie, technieken en kleurgebruik enorm is. Het omvat super gedetailleerde, vergrote bloemen (zonder maatvoering), bloemenboeketten in vazen, maar ook bijvoorbeeld bloemenvelden in losse aquarelstijl.

Sommige kunstenaars laten zich geen beperkingen opleggen en creëren wat hun hart ingeeft, ongeacht bij welke 'groep' het hoort. Andere kiezen er heel bewust voor om zich te bewegen binnen de regels die zijn gesteld aan een botanische illustratie en/of de botanische kunst.

Marloes Vreeburg-Vermeer is lid van de Vereniging van Botanisch Kunstenaars Nederland (VBKN) en geeft samen met

Dick Smit (zie kadertekst) meermalen per jaar de workshop 'Inleiding botanisch tekenen' in de Botanische Tuinen Utrecht. In het interview dat we met haar hadden, vertelt ze over haar werk en haar zienswijze op botanische kunst.

Hoe word je botanisch kunstenaar en hoe ben jij eigenlijk botanisch kunstenaar geworden?

Ik denk niet dat je bewust kiest voor "ik word botanisch kunstenaar". Om even bij mijzelf te beginnen: ik was op een expositie van cursisten van Botanisch aquarelleren in Edinburgh en dacht meteen "dát wil ik ook leren!". Interesse in planten en tekenen had ik al, vandaar ook mijn studies Tuin- en Landschapsinrichting (Velp) en Biologie (Utrecht). En zo kent de Vereniging van Botanisch Kunstenaars Nederland meerdere leden met een groene opleidingsachtergrond. Deze mensen hebben veel kennis van planten en de wereld eromheen, maar ze zijn meestal minder bekend met teken- en schildertechnieken.

Je moet dus groene vingers hebben?

Nee, dat is echt geen voorwaarde! Binnen de Vereniging hebben we ook mensen die de kunstacademie of een (grafische) design-opleiding hebben gedaan. ►►

1 Robertskruid (*Geranium robertianum*).

Illustratie: Marloes Vreeburg

2 Voodoolelie (*Sauromatum venosum*).

Illustratie: Dick Smit

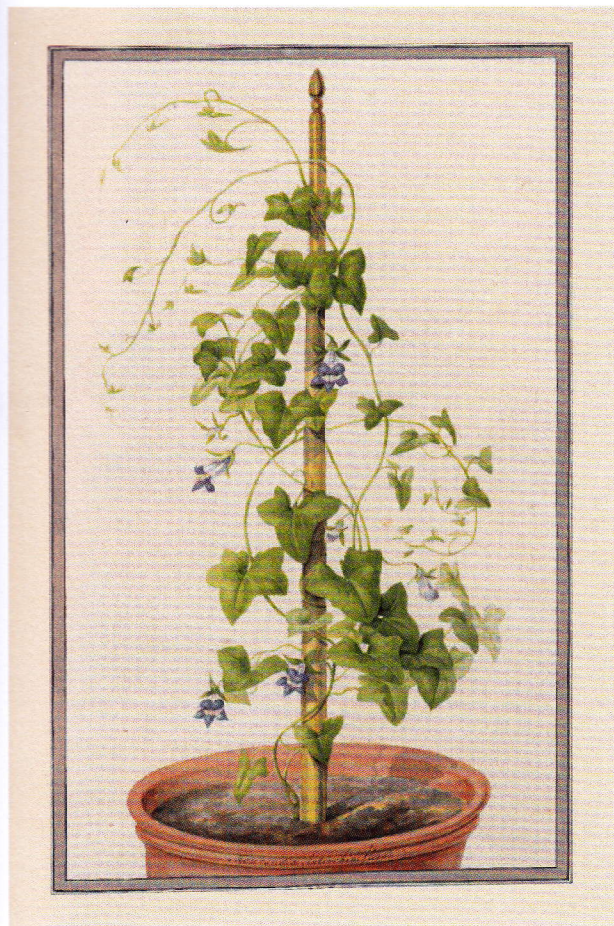
Die hebben natuurlijk een enorme voorsprong omdat ze met heel veel verschillende (teken)technieken hebben kennisgemaakt. Maar op hun beurt weten zij vaak minder van botanie en de regels die daarbinnen gelden.

En tenslotte heb je dan de kunstenaars die zonder enige groene of kunstopleiding gewoon heerlijk genieten en ontspannen bij het werken aan dat ene mooie plantje, waarvan de naam er niet toe doet. Het allerbelangrijkste is, denk ik, een grote dosis plantenliefde in combinatie met een creatieve inslag.

Op de website van de Vereniging staan prachtige werken van de leden. Is dat allemaal aquarel?

De technieken die worden toegepast, variëren enorm. Onze laatste expositie was in het kader van *Worldwide Day of Botanical Art* en daar waren van alle deelnemende landen -in totaal 25!- veertig afbeeldingen te zien. Ik heb daar werken gezien die waren gemaakt met olieverf, acryl, aquarel, grafiet, kleurpotlood, pen en inkt. Heel gevarieerd dus! Maar als ik naar het werk van leden van onze eigen Vereniging kijk, dan werken de kunstenaars voornamelijk met aquarel, grafiet, kleurpotlood en pen en inkt. De tekening of afbeelding wordt altijd op een witte achtergrond gezet, al het andere leidt alleen maar af. Botanische illustraties worden vaak uitgevoerd in pen en inkt. Dat móet ook zo, want die illustraties komen meestal in zwart-witpublicaties en dan heb je niets aan kleurafbeeldingen.

3

4

En het onderwerp, de planten, hoe komen die op het papier?

Ja inderdaad, dat is eigenlijk het belangrijkste onderdeel: de plant! Als je graag alle seizoensaspecten van een plant in je afbeelding wilt opnemen en ook graag met vers materiaal wilt werken, dan ontcomt je er niet aan om ruim de tijd uit te trekken voor het maken van je werk.

Veel kunstenaars bepalen graag vooraf de compositie. Ze bestuderen en tekenen eerst alle stadia, bepalen de compositie, en gaan dan pas aan de slag met de uitwerking op papier met de eigen, favoriete methode. Misschien heb je niet de tijd om een heel seizoen te wachten. Dan kan een kleurenstudie, naast je schetsen, of een studie- of schetsboekpagina waarin de verschillende details of onderdelen van de plant zijn uitgewerkt, uitkomst bieden. Hoe dan ook: kijken is ontzettend belangrijk! Ook al beheers je de techniek perfect, als je niet weet hoe je onderwerp in elkaar steekt, dan zal je nooit een goede botanische illustratie of een goed botanisch kunstwerk kunnen maken.

Kan je iets vertellen over de manier waarop jij zelf te werk gaat?

De keus van het onderwerp vind ik erg belangrijk, ik moet er "iets" mee hebben. Naast de schetsen, maak ik veel foto's van het onderwerp. Niet om direct van na te schilderen, maar als geheugensteuntje. Ik merk dat als ik een plant(endeel) maar lang genoeg in levende lijve bestudeerd heb, dat een foto dan voldoende is om het werk te kunnen afronden. Dat is maar goed ook, want ik behoor tot de 'langzame' kunstenaars... Ik doe vaak weken of maanden over een werk! Niet fulltime hoor, het runnen van een huishouden met schoolgaande kinderen en mijn andere bezigheden, vragen ook tijd en aandacht.

Welke tekentechniek is jouw favoriet?

Na de schetsfase (altijd in potlood) ga ik het liefst met aquarel aan de slag. Tijdens de eerste fases van het aquarelleren (de

3 Het maken van botanische illustraties is van alle tijden. Op deze tekening is *Maurandia anthirriniflora* te zien. Illustratie uit *Hortus Dalenianus sive Effigies nonnullarum plantarum, quae in museo meo exstant*, van Reint Albert de Jonge (1780-1867). (Universiteitsbibliotheek Utrecht, Hs. 17 B 40 (Gr. form. 19-20)).

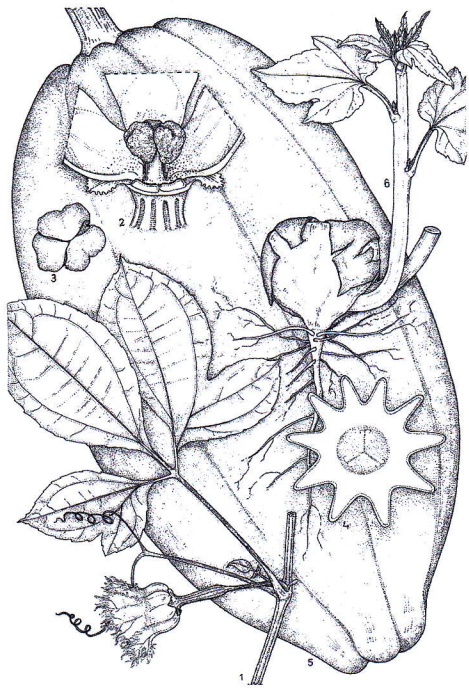
4 Marloes aan het werk. Foto: Bas Brands

5 Wetenschappelijke illustratie van *Telfairia occidentalis* Hook.
1. Takje met blad en vrouwelijke bloem;
2. Doorsnede bloem;
3. Detail bloem;
4. Doorsnede vruchtbeginsel;
5. Vrucht;
6. Kiemplant.
- Getekend door Wil Wessel in dienst van Wageningen Universiteit t.b.v. Proefschrift *Légumes traditionnels du Cameroun* van J.M.C. Stevels (Universiteitsbibliotheek Utrecht).

6 Lantaarnplantje (*Ceropegia sandersonii*).
illustratie: Dick Smit

7 Dick aan het werk. Foto: Akkie Joosse

5

eerste lagen) gebruik ik vrij veel water, voor mijn doen dan, want bij het losse aquarelleren wordt volgens mij veel meer water toegepast. Daarna pas ik vooral de dry-brush techniek toe. Daarbij gebruik je maar weinig water en dat zorgt ervoor dat je een goede controle hebt over de plek waar de pigmenten terechtkomen en in welke hoeveelheid. Hierdoor kun je goed details aanbrengen en ook erg intense kleuren bereiken. En dat vind ik zó ontzettend mooi aan een aquarel!

Je hebt me enthousiast gemaakt, Marloes! Kan ik het ook leren?

Leuk om te horen! In de Botanische Tuinen organiseren Dick Smit en ik drie keer per jaar een workshop 'Inleiding Botanisch Tekenan'. Daarin doorlopen we het hele proces: van het bestuderen en schetsen van het onderwerp tot het uitwerken in aquarel. Misschien is je werk aan het einde van de workshop nog niet helemaal af, maar je krijgt wel een goede indruk van wat er allemaal bij komt kijken én of je zoiets leuk vindt. Eén keer per jaar organiseren we deze workshop speciaal voor de Vrienden van de Botanische Tuinen Utrecht. Voor de andere twee workshops kan iedereen zich aanmelden. Als je belangstelling hebt, kan je de data vinden in de agenda van de Botanische Tuinen en je aanmelden via info@ateliervreeburg.nl. ■

NIEUWSGIERIG GEWORDEN?

Botanische Tuinen Utrecht

www.uu.nl/botanischetuinen/nieuws-en-agenda/workshops-en-cursussen-2019.

Vereniging van Botanische Kunstenaars Nederland

www.botanischkunstenaarsnederland.nl.

Marloes Vreeburg www.ateliervreeburg.nl.

Dick Smit <http://dick-smit.nl/public/>.

Dick Smit (81), oud-medewerker Faculteit Biologie van de Universiteit Utrecht en Botanisch kunstenaar

Mijn relatie met de Botanische Tuinen Utrecht stamt uit de tijd dat het Genetisch Instituut waar ik als tekenaar werkte, in 1976 verhuisde naar het toenmalige Trans III in De Uithof. Vanaf dat moment werd ik vormgever bij de vakgroep Populatie- en Evolutiebiologie. Het tekenen van bloemen en planten was altijd al mijn favoriet en toen er opdrachten bij de afdeling Vormgeving binnenkwamen van de Botanische Tuinen, was dat natuurlijk een kolfje naar mijn hand! Dit was het begin van een prettige band met de directie en de medewerkers van de Tuinen.

Met de toenmalige hortulanus van de Tuinen, Wiert Nieuman, ontstond het plan om zijn schrijfkunst te bundelen met mijn tekenkunst voor een gezamenlijke rubriek in het tijdschrift van de Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde (Groei & Bloei). Dat onze rubriek ruim 10 jaar zou bestaan, hadden we nooit kunnen vermoeden. Iedere maand tekende ik in de avonden een bloem of plant die het onderwerp was van het artikel van Wiert. Het was vaak snel werken om het verdorren van de plant voor te blijven. Hier leerde ik veel qua inhoud en techniek: veel doen en goed kijken! Het jubileum van de Botanische Tuinen in 1989 was een goede gelegenheid om met het team van de afdeling Vormgeving leuke producten te maken. Bij dit lustrum van de Tuinen exposeerde ik de aquarellen uit de Groei & Bloei-rubriek in het Bestuursgebouw van de Universiteit Utrecht.

Toen ik in 1998 met pensioen ging, stopte het tekenen echter niet voor mij. Ik werd lid van het Kunstenaars Centrum Nieuwegein, exposeerde met collega-kunstenaars en illustreerde o.a. voor het Protestants Landelijk Dienstencentrum in Utrecht. In 2006 werd de Vereniging Botanisch Kunstenaars Nederland opgericht en werd ik gevraagd me als lid hierbij aan te melden. Tot op de dag van vandaag ben ik met veel plezier (oud-bestuurs)lid van deze actieve vereniging. We exposeren zowel in Nederland als in het buitenland en tonen altijd alleen nieuw werk. Dat is voor mij geen enkel probleem, want de Botanische Tuinen bieden zoveel uitdagingen! Ik hoop dan ook nog veel de Tuinen te bezoeken en het prettige contact met de mensen van de Tuinen te kunnen voortzetten.

